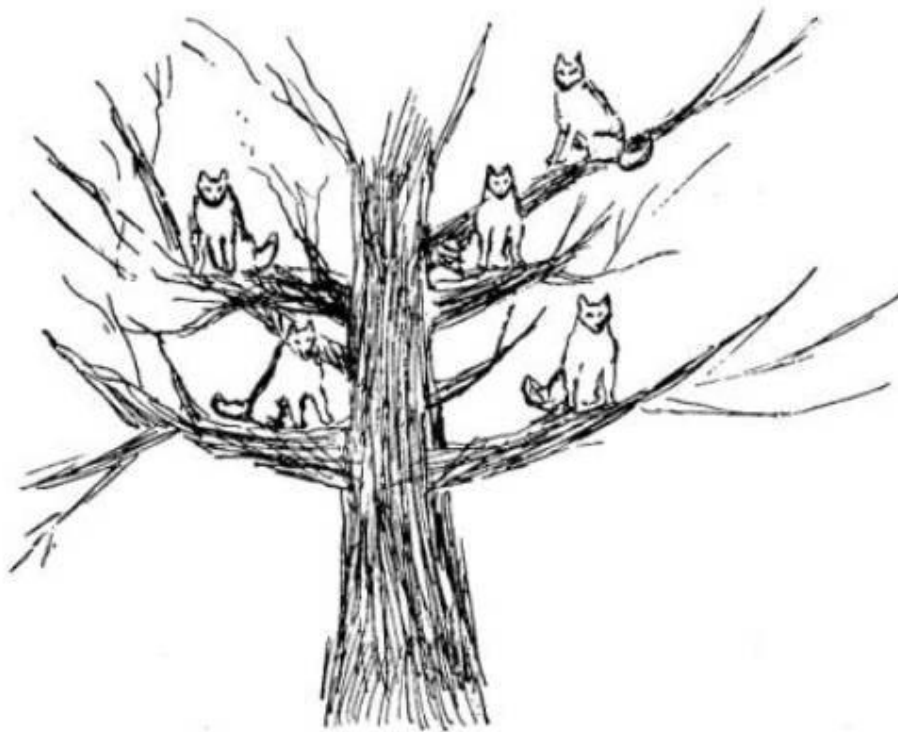

Јасна Котеска, За статусот на несвесното и сонот, списание *39 грама*, Софија, Бугарија, 2005. Превод од македонски на бугарски јазик, Станимир Панајотов.

За статуса на несъзнаваното и съня¹

Јасна Котеска

“Откриетието на несъзнаването е все още ново, и ние имаме възможност, която не е съществувала преди, за обрат.”

¹ Този текст е част от книгата “Санитарна енигма”, която ще бъде публикувана през март 2006 г. от издателска къща “Templum” в Скопие.

1.

Централният въпрос на психоанализата – статусът на несъзнаваното – още от началата на тази наука редовно е пожертван в името на концептуалните прегради, които ще наречем онтологически, понеже зееят около въпроса за природата на несъзнаваното. Лакан отговаря, че несъзнаваното има неясен онтически статус, но че има структура, че процепът на несъзнаваното е пред-онтологически и, разбира се, че статусът на несъзнаваното е етически, а той му се придава от неговия откривател, Фройд.

Ако се каже, че несъзнаваното има пред-онтологически статус това означава, че несъзнаваното е някакво пред-нещо в реалната екзистенция; че и да има структура, с която влияе върху нещото, самото то не е нещо. Ако се каже, че несъзнаваното има етически статус, това значи че се отнася по някакъв начин и към другия, а не само към субекта. Несъзнаваното за субекта се свързва чрез симптома като проява (Жак-Ален Милер в текста “ $\Sigma(x)$ ” пише, че симптомът може да се смята за доказателство на несъзнаваното), а към другия се отнасят всички останали прояви на несъзнаваното: съня, лапсуса, грешката, поради това, че те могат да бъдат верифицирани само чрез другия. Но Лакан е решителен, че етическият статус не значи метафизически, т.е. от това етическо измерение не може да произтичат онтологически последици.

2.

Тук ще се опитаме повторно да погледнем този пред-онтически или неясен онтически статус на несъзнаваното. Още самият Лакан беше открил у Фройд едно място на изпадане на мисълта, на капитулация на неговите интерпретаторски способности. Това място е първият сън, анализиран в седмата, последна глава на книгата на Фройд “Тълкуване на сънищата”. Фройд намира, че сънят, който ще разкаже, е чул опосредено през своята пациентка, която пък го е чула при една лекция за съня.

Контекстът, в който се е случил съня, е следния. Един баща бдял ден и нощ край болното си дете. Детето починало и той отишъл в съседната стая да си почине, оставяйки отворена вратата на стаята, където било мъртвото дете с един стар човек, който нашепвал молитви. След няколко

часа бащата сънувал, че детето стои до неговото легло, хваща го за ръката и му казва: Татко, не виждаш ли че горя? Когато се събудил, видял силна светлина която идвала от стаята, в която стария пазач бил задрямал, а пожарът започнал да се разгаря от запалената свещ, която паднала от ръката на мъртвото му дете.

3.

Този трогателен сън Фройд тълкува само на нивото на правдоподобността: светлината от стаята извираше през отворената врата и за сънуващия произвела същия ефект, сякаш е бил буден. Пожарът започнал от падналата свещ, а бащата вероятно е бил притеснен, че стария пазач не е дораснал за своята задача, и тази тревога е взел със себе си в съня. Текстът на съня бил многократно детерминиран от думите, които детето отпредило към бащата. Например: аз горя – като треска, от която детето е боледувало; татко, не виждаш ли – като някаква сцена, пълна с афект, но за нас, казва Фройд, винаги непозната, и подобни. Въпросът, който самия той си задава: при такива заобиколни пътища въобще се е появил един такъв сън, който е най-близо до мястото на събуждане, Фройд обговаря с тезата, че сънят е изпълняване на едно желание – детето да се отнася като живо, да спомене баща си, да го хване за ръка и да владее речта така, както когато е било живо. “Ако бащата първо се е събудил, а после е стигнал до заключението, което е щяло да го отведе в спалната стая, той, така да се каже, би съкратил живота на детето за този един момент”, казва Фройд и завършва своята интерпретация със простия коментар, че е очевидно с какво този малък син със своята особеност привлича вниманието ни.

Но тук тълкуването на Фройд засича. Той отстранява възможността изказването “Татко, не виждаш ли че горя” да се тълкува по друг начин освен като редакция на спомените на бащата за детето си. Така остава двусмислеността на Фройд че или особеността, с която ни привлича този сън е само в нашата афективност към трогателността на съня, или че той има в себе си нещо повече. Но последното Фройдово изказване по тази тема гласи, че сънят не поставя никаква задача за тълкуване, понеже неговия смисъл е зададен директно. Това е всичко, което ще намерим за него у Фройд. Лакан казва, че този сън е различен от всички други, анализирани у Фройд и че Фройд не използва съня поради това, че за него не е важна истината, а сигурността.

4.

Този сън е най-обсесивната точка и за самия Лакан в 11-ия семинар. В няколко последователни лекции Лакан, докоснал се до споменатия сън, сам се отказва от анализата му, казвайки че всичко, което иска да каже за този сън, може да остане тайнствено. Това е стратегически най-доброто решение, ако приемем предложението на Витгенщайн, че “За отговор, който не може да се изкаже, не може да се изисква никакъв въпрос. Загадката отсъства”, и така постъпва и Фройд, той ни казва, че сънят не е загадка, понеже (той) няма отговор. Но това, че не се поставя въпрос, не значи че там няма въпрос. Ако Фройд игнорира съня, за да направи теорията си сигурна, при това жертвайки истината, се поставя въпроса коя истина е жертвана по отношение на този сън? Какво е това тайнствено, което не може да се разбули при този сън?

Това е възможността несъзнаваното да има много по-определен онтически статус от онзи, който му е приписан от Фройд. В този сън няма само нереализирани съдържания, а има и реални. (1) Сънят отчасти унищожава функцията на несъзнаваното да причинява забрава, заличаване, понеже индивидуалния травматичен опит реструктурира несъзнаваното, което вместо само да цензурира, тук и комуникира с частта на означаващите (цензурира смъртта, но комуникира с пожара). (2) Съдържанието на този сън не се ситуира само в логическото време на несъзнаваното, а и в историческото време, доколкото е в известна едновременност с реалността. Лакан, по повод на съня, казва, че можем да говорим за повече реалности, едната от които пропусната. Най-интересният въпрос по повод на този сън гласи: “Дали ни буди другата реалност в съня?” Този въпрос съдържа в себе си различни онтологически възможности, например полионтологическа природа на нещата, полионтология на психичната природа на човек, кореспонденция на субекта на съня и субекта на будността. Тези въпроси третираме като невъзможни, като че ли не могат да се поставят в рамките на психоанализата, понеже тя е поставена като наука, която не върви от онази страна на метапсихическото. Но това е изключително проблем на доктрината и въобще не е същинската съпротива към “онази страна”, както изглежда на пръв поглед.

5.

Проблемът около несклонността да се говори за онази-страновост [“онази страна”] лежи във Фройдовото позициониране на субекта като стеснен субект. Класическата психоанализа е разказ за най-малко две редукиции на субекта. Първата редукиция е субектът на съзнанието по

отношение на картезианския субект (който е вече стеснен до мислещ субект). Това изглежда странно, защото днес смятаме, че в структурен смисъл Фройдисткия субект е далеч по-широк от картезианския, защото се е сдобил с едно голямо несъзнавано, но какво може да се направи с него в смисъла на маневрено (значи съзнателно) действие? Втората редукция парадоксално идва от онази част, която вече се е стеснила – несъзнаваната, при това в кабинета, където симптома синекдохически “завладява” субекта. За това Жак-Ален Милер пише: “Ако имате симптом, за доктора вие сте симптом”. Тази, да я наречем, симптомификация на ставането субект е процес, който не се случва само в кабинета, а в последствие влияе на теоретичния курс.

6.

Никога не е, в чисто теоретичен смисъл, погрешно субектът да се сведе до абсурд, защото това не засяга истината, която, ако се появи и ако тази поява въобще е важна, винаги ще стори това само в условията на затруднение (както гласи онова просветляващо място от Хайдегер, че “именно изначалната задача на философията е да усложни, да натовари тук-битието [което тогава става историческо]”). Както и не е погрешно субектът да се разшири до абсурд. Ако говорим в смисъла на Витгенщайн, субектът не принадлежи на света, а е граница на света, в смисъла в който света е мой свят. Но и да се съгласим с интерпретирането на Фройд у Лакан че не е ефикасно да се говори за субстанция, когато се говори за психическото (аргументът, поради който Лакан смята че Юнг се е провалил), проблемът всъщност въобще не е в субстанцията, а в границата. В известен смисъл цялата философия на субекта е дебат за това, къде ще стигне границата на субекта. При това под граница не мислим за квантифицирана граница, защото Лакан пояснява, че субектът няма пространство което обитава в картезианския универсум, няма квантифицирани измерения, а евентуално формули, както за Лакан формулата на субекта гласи, че това е местонахождението или мястото-интервал между перцепцията и съзнанието. Това, обаче, функционира с едно много важно приложение и всъщност гениална идея на Лакан, че гаранцията че субектът *е* (че той е като междуинтервал между перцепцията и съзнанието) лежи в една точка извън субекта сам по себе си, и това е другият. За Лакан другият е гарант на субекта поради две причини от полето на другия: желанието и погледа.

7.

Все пак съществуват най-малко два субекта, които избягват това детерминация, шизофреникът и аутистът. Шизофреникът в известен смисъл не е обхванат от нито един дискурс, от нито една социална връзка, понеже е единствения субект, който не се отбранява от реалното чрез символи, чрез език, както казва Жак-Ален Милер. Нито пък е детерминиран от другия чрез погледа, нито от желанието. Тук е съвсем ясно че имаме субект, това е субектът на шизофренията, но няма поглед, който го детерминира. А именно, има субект и няма друг.

От тези примери могат да се изведат най-малко три импликации:

- a) първата и най-важна е, че ако за субекта на шизофренията и аутизма няма социален контекст, не съществува Друг, това е само защото шизофреникът става социалност сама по себе си, в смисъла че неговия опит за другия не е опосреден чрез релации, той има директен опит за другия, т.е. опит в което се заличава границата на субекта и другия. Те биха били едновременност в едно.
- b) втората произлиза от тази и днес е общо място: субектът и другият не са симетрични – до това по независим път достигат различни мислители на постмодерността. Начинът, по който те не са симетрични е поливалентен: или другият е повече, или субектът е повече; или разделението субект-обект е “субективно”, т.е. неточно, доколкото всичко е онтологически ведно и субект и обект, или, обратно на Аристотеловата логика, съществува трета възможност. Трябва да се отбележи че третата възможност тук също така може да бъде едновременността на двете в едно.
- c) трето, другият не е гарант за моята сигурност. Това може да се превърне във важна насока за пост-Лаканианското течение, застъпвано от Жак-Ален Милер. Милер изключва другия като гарант за сигурността на субекта и поставя симптома като единствен гарант на несъзнаваното. Както писахме по-горе, за Милер само симптомът не е зависим от интерпретацията на другия, отгук субектът е детерминиран единствено от “самотата на симптома”. Този развой е интересен, понеже показва че линията на мислене днес не радикализира интуицията на Лакан, че част от субекта лежи в полето на Другия, и я връща в телесността на субекта, и то не в кое да е тяло, а в симптоматичното тяло. Тази стъпка на медикализация на сигурността изключва етическото

измерение, което Лакан извежда като централно за Фройдисткото несъзнавано. Симптомът затваря онтологията като базирана изключително на материалността, материалност на субекта сам по себе си, а сигурността се поставя назад в телесното поле на субекта.

8.

Нека разгледаме и друга възможност в пост-Лаканианското течение, която позволява обмисляне на още по-сложни (и по-нестандартни) несоциални субекти. Възможността за такива субекти четем като следствие от отклоняването от Лакан при Аленка Жупанчич. При Жупанчич има едно място, в което се казва: “Ако (конститутивното) его е това, което гледа, но с цената на това никога да не види погледа, тогава субектът не е онзи, който гледа погледа, а е самият поглед.” (Това място беше тематизирано и във форума на lacan.com.)

Това е редукция на Лаканианската локализация на субекта като място-интервал между перцепцията и съзнанието. Тук субектът е освободен от горната граница на съзнаването и е дефиниран само по отношение на долната – перцепцията, същевременно тук погледът е удвоен от другия и е върнат в притежание на субекта, доколкото е идентичен с него. Освен несоциалните субекти на шизофренията и аутизма, като възможност за едновременност на субект и друг, при това отклонение от Лакан четем и възможността от предпоставяне на други несоциални субекти, например тук поставяме една теза: защо да не се мисли като възможно съществуването на един, да го наречем, “субект-сън”?

9.

Лакан в 11-ия семинар образно описва нашата перцепция на съзнавано в съня по следния начин: “Нашето положение в съня е на онзи, който не гледа”; там има отсъствие на хоризонта, субекта на съня следи, и докато следи не може да каже “аз съм съзнанието на този сън”. Но, ако обърнем гледната точка, там има нещо друго, което притежава легитимируемост за субект, а това е самият сън. А именно, Лакан обяснява, че условието да има поглед е да се показва, че се гледа. Будността е поглед, който никога не може да се види, но обратно, всяко будно гледане включва показване, че се гледа. В съня няма поглед понеже няма показване, че се гледа, а има само следене. Но, обратно, текстът на съня гледа в сънуващия и показва че гледа, съня има поглед, а има и текст и с този текст ни говори.

Защо тогава да не може да се мисли една ситуация, в която съществува един друг субект, “субектен сън”. Той задоволява стандарта за субект с това, че показва че гледа, а в известен смисъл “говори” (една от дефинициите за субект на Лакан е, че това е говорещ субект, а в съня говори текста на съня) и също така съня е дистинкция на психическа функция (в 11-ия семинар Лакан дефинира субекта и като дистинкция на психичната функция). Само че тази функция на съня не принадлежи на онзи, който сънува или халюцинира, а принадлежи тъкмо на съня. Тогава в момента в който сънува, онзи, който сънува се превръща в даден анти-субект (което е вече ясно от Фройд – в съня се случва проява на несъзнаваното). Но тук прибавяме една възможност – сънят да бъде структуриран като субект без антропоморфен носител.

10.

Всичко това, което се каза за субекта сън, може да се отнася и към субекта халюцинация. Между съня и халюцинацията съществува тясна връзка, която според някои изследвания има същия органичен източник².

И там нещо гледа и показва че гледа в онзи, който в дадения момент е превърнат в анти-субект, и там текстът на халюцинацията говори неща, които този анти-субект трябва да чуе. Те, в момента в който са, структурират будния субект в анти-субект и самите те придобиват потенциала на субект.

11.

Да се върнем сега на спорния сън у Фройд. Не е ли това нещо, което се случва в спорния сън на Фройд същото като онова, което се случва в халюцинацията. Халюцинацията е перцепция, която не се случва в

² В един случай, описан в броя от 10 септември на “New Scientist” на загубена способност за сънуване, воден в Университетската болница в Ciriб, е показана възможността за органическа връзка между сънуването и халюцинацията. В този случай загубването на способността за сън при една 73-годишна жена следвало по-странната и необичайно ясна визуализация, която тя не съзнавала дали е халюцинация или сън. Този пример, между другото, показва че сънят и халюцинацията или се изключват, или се представят един-друг, ако е първото тогава може би може да се проследи и известен органичен, телесен изход на такъв субект, ако вярваме, че това е съвсем ирелевантно.

смисъла на една нагодена реалност, субектът също така следи без да гледа, а е видим от погледа на халюцинацията.

Не е ли възможността от приемането на съществуването на такива субекти: субект-сън и субект-халюцинация един от начините да се разреши спорния сън при Фройд? В този случай придобиваме ясна онтическа субстанция. Обаче онова, което у нас се противи на неговото приемане е загубването на сигурността, за да приемем тази възможност от нас се иска да предадем нашето чувство на самите нас като суверенни и единствени онтологически възможни битиета.

Никой не казва че това е лесно. Не, тази възможност отваря пространство за уместни реалности. Не трябва едната реалност да наричаме заличена, тя е само реалност, която съществува във времето на другия субект, във времето когато аз съм анти-субект. Двете реалности съответстват, съответстват само на два субекта. Не съществува заличена реалност, т.е. не съществува само в епистемологически смисъл, когато затваряме субекта в тесните рамки на класическата психоанализа.

Разбира се, ако на съня и халюцинацията придадем статус на независими субекти, които за момент унищожават будния субект, от тях автоматично е изключено измерението на социалното, което виждаме че постоянно кръжи около дефиницията за субект.

12.

Да се върнем отново на това място у Жак-Ален Милер, за който сънят дори не е никакво доказателство за несъзнаването. Той казва, че за съня може просто да се каже, че това е само сън, и че това често се случва на психоаналитиците. Но неанализирането на съня не значи, че съня престава да бъде феномен с важност. Напротив, той може би придобива по-голяма ценност, или ценност независима от субекта. Също така, ако социалността я няма в съня и халюцинацията, разбира се и в симптома като “отсамен” [от “онази страна”], дали това не значи, че тези феномени, понеже са нерелационни, не съдържат социалността сама по себе си, отколкото другостта сама по себе си? Подобно на шизофреника и аутиста, само че вторите имат тяло.

Никъде не трябва да се мисли субекта като част от тялото. Обаче, защо да не мислим ситуация на субект, тотално независим и необвързан с тялото?

Превод: Станимир Панайотов